

מינהל מחקר וכלכלה
משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה

מספר הילדים במעון ובכיתותיו

ממצאים ממפקד מעונות יום לגיל הרך המוכרים על ידי משרד התמ"ת

אסנת פיכטלברג – ברמץ

רונית הריס

אורית ענבי

על המחברות

אסנת פיכטלברג – ברמץ, חוקרת במינהל מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת בנושאי שוק העבודה. מרכזת תחום תעסוקת נשים ומעונות יום. מהנדסת תעשייה וניהול ו-MBA במנהל עסקים.

רונית הריס, סטטיסטיקאית במינהל מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת, MA בלימודי אוכלוסייה.
אורית ענבי, מרכזת תוכניות לילדים בסיכון בגיל הרך, רמלה. תואר שני בגיל הרך, תוכנית שורץ.

דצמבר 2010

תוכן עניינים

עמ' 3	פרק 1 – מבוא
עמ' 4	פרק 2 – ממצאים עיקריים
עמ' 4	2.1 מספר הילדים במעונות
עמ' 5	2.2 מספר הכיתות במעון
עמ' 7	2.3 מספר ילדים בכיתה
עמ' 10	2.4 מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים
עמ' 14	פרק 3 – שיטת המפקד
עמ' 18	נספח א' – לוחות
עמ' 18	לוח נ.1.1: מספר ילדים ממוצע במעון לפי אזור מגורים ומגזר, במוחלטים ובאחוזים
עמ' 19	לוח נ.1.2: מספר ילדים ממוצע במעון לפי אשכול סוציו-אקונומי
עמ' 19	לוח נ.1.3: מספר ילדים ממוצע במעון לפי מחוז מנהלי
עמ' 20	לוח נ.2.1: מספר כיתות ממוצע במעון לפי אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה
עמ' 20	לוח נ.2.2: מספר כיתות ממוצע במעון לפי אשכולות סוציו-אקונומיים
עמ' 21	לוח נ.2.3: מספר כיתות ממוצע במעון לפי מחוז מנהלי
עמ' 22	לוח נ.3.1: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי גיל הילדים, אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה
עמ' 24	לוח נ.3.2: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי אשכולות סוציו-אקונומיים
עמ' 26	לוח נ.3.3: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי מחוז מנהלי
עמ' 28	לוח נ.4.1: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי מגזרי אוכלוסייה, במוחלטים ובאחוזים
עמ' 30	לוח נ.4.2: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי אשכולות סוציו-אקונומיים, במוחלטים ובאחוזים
עמ' 31	לוח נ.4.3: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי מחוזות מנהליים, במוחלטים ובאחוזים
עמ' 32	נספח ב' – רשימת מעונות שחלק מהכיתות בהם הושמטו בעת עיבוד הנתונים
עמ' 33	נספח ג' – סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות – טיפוליות לפעוטות
עמ' 34	נספח ד' – נתונים משאלון מפקד מעונות היום המוכרים המשקפים את הסטנדרטים הנדרשים
עמ' 35	ביבליוגרפיה

פרק 1 - מבוא

בשנת 2008 (שנת הלימודים תשס"ח), נכללו במערכת החינוך לגיל הרך המוכרת על ידי משרד התמ"ת, כ- 1,717 מעונות וכ- 3,000 משפחתונים הפזורים ברחבי הארץ, וטופלו בהם כ- 90 אלף ילדים. כ- 78 אלף ילדים טופלו במעונות, וכ- 12 אלף ילדים טופלו במשפחתונים.¹

המעונות המוכרים מופעלים על ידי ארגוני נשים, רשויות מקומיות, החברה למתנ"סים ועמותות או גופים פרטיים נוספים. תאגיד המעוניין לפתוח מעון יום ברישיון, צריך לעבור תהליך הכולל דרישה לעמידה בסטנדרטים² של בינוי ובטיחות מבנית, תנאי בטיחות בתוך המעון, תפוסה ותקני כח אדם. מפעילי המעון נדרשים גם לעמוד בדרישות השכלה של כח האדם במעון וכן בסל הדרכה והשתלמויות לצוות החינוכי טיפולי. בסיום התהליך כאשר מוענק למפעיל "סמל מעון", הוא זכאי לקבל סבסוד ממשלתי לשכר לימוד עבור ילדים ממשפחות שנמצאו זכאיות להשתתפות בשכר הלימוד.

הפיקוח והביקורת השוטפת על פעילות המעונות והמשפחתונים, מבוצעים על ידי האגף למעונות יום ומשפחתונים במשרד התמ"ת, אך בשל מחסור במפקחות ובתקציב לצורך הפיקוח, הוא לוקה בחסר.

במשרד התמ"ת נערכת זה מספר שנים עבודת תכנון לצורך יצירת שינוי במערך הפיקוח והאכיפה על כלל המסגרות לגיל הרך ולפיתוח מנגנון רישוי ואכיפה. במסגרת עבודה זו מונתה ועדה שתפקידה היה להגדיר סטנדרטים לרישוי והפעלת מעונות יום ומשפחתונים במדינת ישראל.³ בשנת 2006 הגישה הוועדה את המלצותיה, ועל בסיס המלצותיה נכתב מסמך – 'סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות – דו"ח רוזנטל' (להלן יכונה "מסמך הסטנדרטים").

במקביל לתהליכים אלה, ערך מינהל מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת, מפקד בקרב המעונות המוכרים. במפקד נבדקו בין היתר פרטים כלליים של המעון, מספר הילדים בו, סוגי אוכלוסיות, מידע על כיתות המעון, פרטים על מנהלת המעון והצוות ועוד. המפקד כלל את כל המעונות המוכרים⁴ על ידי משרד התמ"ת, ורואיינו בו 1240 מנהלות מעונות באמצעות ראיונות טלפוניים. הראיונות התבצעו ברובם המכריע בשנים 2006-2007.

נתוני המפקד מאפשרים לנו לבחון חלק מהפערים הקיימים בין המצב הקיים במעונות, לבין המצב הנדרש, כפי שנוסח ב"מסמך הסטנדרטים"⁵. יש לציין כי שאלון המפקד נבנה לפני שנוסח המדריך, לפיכך השאלות לא תמיד מאפשרות לנו לבדוק באופן מדויק את מידת העמידה בסטנדרטים שנוסחו על ידי הוועדה. יחד עם זאת, תחושתנו היא כי גם בדיקה מוגבלת זו מועילה, ואנו מקווים כי תוכל לסייע בהמשך לגיבוש המדיניות בנוגע למסגרות לגיל הרך. בנוסף לכך, מאפשר המפקד ללמוד על המצב הקיים במעונות, גם אם מדובר בנושאים שלא גובשו להם סטנדרטים.

במסמך הנוכחי התמקדנו בנתונים לגבי מספר הילדים בכלל המעון, מספר הכיתות במעון ומספר הילדים בכל אחת מכיתות המעון. מסמך זה הינו המסמך השלישי בסדרת המסמכים המפרטים את המצב הקיים במעונות בהשוואה לסטנדרטים הנדרשים, ומתוך כך מציגים פערים בין מצב מצוי למצב רצוי לגבי הסטנדרטים הנוגעים למעונות המוכרים בישראל.⁶

¹ הנתונים המספריים דווחו על ידי האגף למעונות יום ומשפחתונים במשרד התמ"ת, נתוני אוגוסט 2008 המהווים בסיס לשנת הלימודים תשס"ט.

² ספר הסטנדרטים פורסם על ידי האגף למעונות יום ומשפחתונים לגיל הרך במשרד התמ"ת.

³ לפרוט ראה 'מסגרות קבוצתיות לילדים בגיל הרך והפיקוח עליהן, אומדנים לשנת 2007', אסנת פיכטלברג – ברמץ, 2008.

⁴ מעונות מוכרים הינם מעונות הפועלים על פי התקנים המפורסמים על ידי המשרד ואשר קבלו "סמל מעון" מהמשרד. כאמור מעונות אלה זכאים לקבל סבסוד ממשלתי לשכר הלימוד עבור ילדים ממשפחות שנמצאו זכאיות להשתתפות ממשלתית בשכר הלימוד. בקובץ המעונות שהועבר מהאגף למעונות יום ומשפחתונים בקיץ 2006 נכללו 1489 מעונות.

⁵ בנספח ב' מוצג פרוט הסטנדרטים שלגביהם ניתן לבחון את המצב הקיים במעונות על פי המפקד.

⁶ המסמך הראשון – מאפייני הצוותים העובדים במעונות, אוגוסט 2009. המסמך השני – פעילויות העשרה במעונות, המזון ומבנה המעון, יוני 2010.

פרק 2 – ממצאים עיקריים

2.1 מספר הילדים במעונות

מספר הילדים הכולל במעון נמצא על-ידי חוקרים כגורם המשפיע על איכות הטיפול במעון. ההמלצה היא שבמעון יהיו לכל היותר עד 60 ילדים.

פרסקוט ואחרים (Prescott et al., 1967) מצאו שאיכות הטיפול במעון מושפעת לא רק מגודל הקבוצה, אלא גם מגודל המעון בכללותו. במעונות שאוכלוסייתם גדולה מ-60 ילדים, יש הדגשה רבה יותר על כללים של "אסור" ו"מותר", יש יותר פיקוח ובקרה על התנהגות הילדים, ופחות דגש על יחסי-גומלין המעודדים התפתחות. כמו כן, התנהגותן של המחנכות במחקר זה, הביעה פחות רגישות ופחות מעורבות בפעילות הילד. יתרה מזאת, מעון גדול (יותר מ-60 ילדים), גורם ל"צפיפות חברתית", סיטואציה בה הילדים מבטאים יותר התנהגויות של תוקפנות, התנהגות לא-ממוקדת ו"בידוד חברתי".

במפקד נבדק מספר הילדים הכולל במעון ולהלן עיקרי הממצאים:

- מספר הילדים הממוצע במעונות המוכרים הוא 60. בכמחצית (53.6%) מהמעונות מטופלים עד 60 ילדים.
- בכעשירית (9.4%) מהמעונות מטופלים למעלה מ-100 ילדים.
- בישובים כפריים, מספר הילדים הממוצע נמוך באופן ניכר ממספר הילדים הממוצע במעונות הממוקמים בישובים עירוניים – 39.1 ילדים בממוצע במעונות בישובים כפריים, בהשוואה ל-70.3 ילדים בממוצע במעונות בישובים עירוניים.
- בישובים עירוניים במרכז הארץ הצפיפות במעונות אף גבוהה יותר – נמצאו 76.1 ילדים בממוצע במעון.
- **מספר הילדים הממוצע במעון לפי קבוצות אוכלוסייה:** מספר הילדים הממוצע במעונות, שמרבית הילדים המטופלים בהם הם ילדים חרדים, גבוה באופן ניכר מיתר קבוצות האוכלוסייה – 68.7 ילדים. בישובים עירוניים במרכז הארץ, עולה מספר הילדים הממוצע אף ל-88.6. כמו כן ב-18.3% מהמעונות בהם מרבית הילדים חרדים, יש למעלה מ-100 ילדים, בהשוואה ל-8.7% מהמעונות האחרים, בהם מרבית הילדים יהודים. גם במעונות בהם מתחנכים ילדים יהודים וערבים יחדיו, נמצא מספר ילדים גבוה – 65.7 ילדים. בישובים עירוניים בפריפריה, מגיע מספר הילדים במעונות מעורבים ל-74.1 ילדים בממוצע. מספר ילדים נמוך במיוחד נמצא במעונות בהם מרבית הילדים הם ערבים – 52.7 ילדים בממוצע. נראה שהדבר נעוץ בכך שמרבית המעונות ממוקמים בישובי פריפריה.
- **מספר הילדים הממוצע במעון על-פי אשכולות סוציו-אקונומיים:** מספר הילדים הממוצע במעונות הנמצאים בישובים השייכים לאשכולות 8-10, גדול ממספר הילדים במעונות הנמצאים בישובים השייכים לאשכולות 1-7 – 76.1 ילדים לעומת כ-60 ילדים בהתאמה. המספר הממוצע הגבוה ביותר של ילדים, נמצא במעונות הממוקמים בישובים עירוניים במרכז הארץ ואשר שייכים לאשכולות 1-3 – 85.8 ילדים בממוצע. גם במעונות בישובים עירוניים במרכז הארץ השייכים לאשכולות 8-10 נמצא מספר ילדים ממוצע גבוה יחסית – 81.9 ילדים.
- **מספר הילדים הממוצע במעון על פי מחוז מנהלי:** מספר הילדים הממוצע במעון בישובים במרכז הארץ, גבוה ממספר הילדים בפריפריה – מספר הילדים הממוצע במעון במחוז ת"א והמרכז עומד על 72.4 ילדים ובמחוז ירושלים על 62.7 ילדים, ואילו במחוז באר שבע והנגב מספר הילדים הממוצע

עומד על 52.7 ילדים ובמחוז חיפה והצפון 48.6 ילדים. במחוז תל-אביב והמרכז ב- 16.7% מהמעונות יש למעלה מ- 100 ילדים, בהשוואה ל- 2.8% מהמעונות במחוז חיפה והצפון.

הנתונים לגבי מספר הילדים הגדול ביישובים עירוניים במרכז הארץ, ובעיקר ביישובים השייכים לאשכולות 1-3, מעוררים דאגה שכן הצרכים הרגשיים של אוכלוסיית ילדים ממשפחות מצוקה הינם מורכבים, ומחייבים מתן מענה הולם. בקבוצה גדולה, ילדים אלו חווים יותר מצבי מצוקה רגשית ובכי, והמחנכות מגיבות לעיתים קרובות בחוסר סבלנות וכעס. מענה הולם יכול להינתן בקבוצה קטנה יותר, בה יוכלו המחנכות להתפנות רגשית ופיזית לצורכיהם המיוחדים של ילדים אלה ולווסת את תגובותיהן הרגשיות אליהם (רוזנטל, גת וצור, 2008). סביבה מעשירה בגיל הרך עשויה במיוחד לתרום לילדים ממשפחות מצוקה, השוהים בדרך כלל במסגרות חוץ-ביתיות מגיל הינקות. סביבה איכותית תסייע בפיתוח יכולת אינטלקטואלית בעתיד, ביצירת חוויית התקשרות בטוחה ובהסתגלות הרגשית חברתית של ילדים אלו. לעומת זאת, הטיפול במסגרות שאיכותן ירודה, עלול לפגוע בהתפתחותם הרגשית והשכלית, ולהוות גורם מסכן להתפתחות התקשרות לא בטוחה, במיוחד עבור הילדים שהטיפול לו הם זוכים בבית מאופיין בחוסר רגישות ותגובתיות נאותה (קליין וגבעון, 2001; רוזנטל, 1991; רוזנטל, 2000; NICHD, 1997). ממצאי מחקר (NICHD & Duncan, 2003) מחזקים את הקשר שבין איכות טיפול גבוהה במעונות היום, המתאפשרת מהיותם של הילדים בקבוצה קטנה וכן מיחס נמוך בין מחנכות לילדים, לבין שיפור הישגיהם הקוגניטיביים של הילדים בגיל 54 חודשים. שיפור איכות המסגרת החינוכית חשוב במיוחד עבור ילדים צעירים בעלי מיומנויות קוגניטיביות נמוכות, על רקע סביבתי. מתן חינוך-טיפול איכותי בגיל הרך לילדים אלו, מעניק להם הזדמנות לשוויון חברתי-כלכלי בעתיד, ועשוי להוציאם ממעגל העוני.

במחקר ארוך טווח של קאמפבל ואחרים (Campbell et al., 2001) נבחנה תוכנית התערבות רחבת היקף, בה הושמו ילדים בסיכון (תינוקות, פעוטות וילדים) במעונות בעלי איכות טיפול גבוהה, למשך 8 שעות כל יום, חמישה ימים בשבוע. מעונות אלו התאפיינו ביחס נמוך ילד:מחנך (3:1 תינוקות, 6:1 ילדים בגיל 5), המחנכות היו בעלות הכשרה מתאימה ותחלופת צוות נמוכה. כמו כן, התוכנית החינוכית הותאמה אינדיבידואלית לכל ילד וילדה, ושמה דגש על התפתחות קוגניטיבית, שפתית, מוטורית ורגשית-חברתית. ילדים אלו הראו תוצאות גבוהות במבחני המשכל לפני כניסתם לביה"ס ובמהלך לימודיהם, חלה הפחתה בהשמתם במסגרות חינוך מיוחד, ובעתיד הרחוק הפחתה בהזדקקות למוסדות הרווחה, הצלחה בהשמה תעסוקתית וירידה משמעותית בהתנהגות עבריינית. מסקנת החוקרים הייתה, כי חינוך איכותי בגיל הרך, מגביר את סיכוייהם של ילדים אלו להצלחה הן בטווח הקרוב, בבית הספר, והן בטווח הרחוק, בחייהם כמבוגרים.

2.2 מספר הכיתות במעון

מודל המעון של משרד התמי"ת מורכב ממעון בן 3-4 כיתות, הכולל כיתת תינוקות שיש בה לכל היותר 15 תינוקות, כיתת פעוטות עם 23 פעוטות וכיתת ילדים בה לכל היותר 27 ילדים. לעיתים קיימת גם כיתת ילדי גן בה לכל היותר 35 ילדים. סה"כ מספר הילדים במעון בן 3 כיתות על פי מודל זה הוא 65 ילדים, ובמעון בן 4 כיתות 100 ילדים.

להלן עיקרי הממצאים מהמפקד:

- במעונות יש בממוצע 3 כיתות. זהו מספר הכיתות המתאים לדגם מעון על-פי המודל של משרד התמ"ת.
- בכמחצית (50.9%) מהמעונות יש 3 כיתות. 58% מבין המעונות בעלי 3 הכיתות בנויים על פי המודל של משרד התמ"ת וכוללים כיתת תינוקות, כיתת פעוטות וכיתת ילדים או כיתת ילדי גן.
- ב- 13.2% מהמעונות יש 4 כיתות. קרוב לרבע (23.4%) מהמעונות בהם 4 כיתות הינם מעונות הבנויים על-פי מודל ישן יותר, אשר כולל גם כיתת ילדי גן. לרוב מדובר במעונות ותיקים, שעדיין פועלים על-פי המתכונת שהייתה נהוגה בעבר. יתרת המעונות בעלי 4 כיתות כוללים שילובים של שתי כיתות תינוקות, שתי כיתות פעוטות וכדומה.
- בכ- 30% מהמעונות יש כיתה אחת עד שתיים. למעונות אלה ייצוג ייתר באזורים כפריים ובמחוזות חיפה והצפון או במחוז ב"ש והנגב.
- ב- 6.5% מהמעונות יש 5 כיתות ומעלה. המעון הגדול ביותר שנמצא הוא מעון עם 12 כיתות.
- באזורים כפריים מספר הכיתות הממוצע במעון נמוך במעט בהשוואה לאזורים עירוניים – 2.8 כיתות במעון בהשוואה ל- 3.0 בהתאמה. נתון זה עולה בקנה אחד עם כך שמספר הילדים הממוצע במעונות בישובים כפריים קטן מזה שנמצא בישובים עירוניים, כפי שפורט לעיל.
- *מספר הכיתות במעון על פי קבוצות אוכלוסייה* – מספר הכיתות הממוצע במגזר החרדי עומד על 3.3 כיתות בהשוואה ליתר קבוצות האוכלוסייה, בהן מספר הכיתות הממוצע עומד על 2.9-3.0. ב- 17.5% מהמעונות החרדיים יש 5 כיתות ומעלה, בהשוואה ל- 5.3% מהמעונות האחרים, בהם מרבית הילדים יהודים. מספר הכיתות הממוצע הגבוה ביותר, נמצא במעונות חרדיים בישובים עירוניים במרכז הארץ – 4.0 כיתות בממוצע.
- *מספר הכיתות הממוצע במעון על-פי אשכולות סוציו-אקונומיים* – הבדלים משמעותיים במספר הכיתות הממוצע לפי אשכולות סוציו-אקונומיים, נמצאו בישובים עירוניים במרכז הארץ – במעונות בישובים השייכים לאשכולות 1-3 נמצאו 3.8 כיתות בממוצע, בהשוואה ל-2.8 כיתות במעונות בישובים השייכים לאשכולות 4-5, ול- 3.1-3.0 כיתות במעונות בישובים השייכים לאשכולות 6-10.
- *מספר הכיתות הממוצע במעון לפי מחוזות מנהליים* – מספר הכיתות הממוצע במחוזות חיפה והצפון ובאר-שבע והנגב נמוך מזה שנמצא במחוז ת"א והמרכז ומחוז ירושלים: בחיפה ובצפון ובבאר שבע והנגב נמצאו 2.8 כיתות בממוצע, בהשוואה ל-3.1 כיתות בת"א והמרכז ו-3.2 כיתות במחוז ירושלים. יש לציין שבישובים כפריים במחוז ת"א והמרכז נמצא מספר כיתות ממוצע גבוה במיוחד – 3.4 כיתות.

2.3 מספר הילדים בכיתה

גודל הקבוצה והיחס המספרי בין הילדים לבין המחנכות, הינם בין המשתנים הארגוניים הבולטים המשפיעים על איכות הטיפול במעונות היום. משתנים אלו משפיעים על האינטראקציה בין המחנכות לילדים, על האינטראקציה בין הילדים לבין עצמם, על ההתנסויות היומיומיות ועל ההישגים ההתפתחותיים של הילדים (קליין וגבעון, 2001).

מכיוון שכישוריהם המילוליים והחברתיים של תינוקות ופעוטות מוגבלים, השהות במשך שעות ארוכות, יום אחר יום, בקבוצה גדולה של ילדים מהווה גורם דחק נפשי עם השלכות קשות על בריאותם הנפשית ועל התפתחותם הרגשית-חברתית. השהות בקבוצה קטנה, לעומת זאת, מאפשרת אקלים רגשי חיובי התומך בהתפתחות ההדרגתית של כישורי הוויסות העצמי של הפעוט ובכישוריו התקשורתיים והחברתיים⁷.

לגודל הקבוצה יש השפעה מכרעת על ההתנסות החברתית של הילד, על חוויותיו הרגשיות במסגרת, ועל יכולת הצוות החינוכי להיענות באופן רגיש וקשוב לצורכי הילדים. תיאוריות על התפתחות הילד ומחקרים שונים מצביעים, כי הזדמנויות להתארגנות והתפתחות חברתית רבות יותר בהימצאותם של הילדים בקבוצה קטנה, בה פחות המולה והסחות דעת, וניתנת לילדים אפשרות לפתח מיומנויות של שיח ולחיות מגעים ממושכים יותר וברמה גבוהה יותר. בקבוצה גדולה ישנה עלייה בהתנהגויות אגרסיביות ומצבי קונפליקט בין הילדים. כמו כן, במצבי צפיפות, הקשב של הילדים יורד, עולה כמות ההתנהגויות הפאסיביות, שוטטות ללא מטרה וחוסר יוזמה ומעורבות בפעילות הקבוצתית (קליין וגבעון, 2001; רוזנטל, 1991; רוזנטל, גת וצור, 2008; DAE, 1998).

בסביבת המעון, שבה מבליים ילדים את רוב שעות העירות שלהם, יש חשיבות מרבית להכרת הטמפרמנט של כל ילד וילדה, להבנתו ולאופן ההיענות והתגובה הראויים וההולמים כל ילד. אך דווקא בסביבה זו קשה יותר להתאים את איכות הטיפול לילדים עם מאפיינים שונים, וזאת בשל גודל הקבוצה, מיעוט כוח אדם, והעומס הרב הנופל בשל כך על המחנכות. תגובתן, בשל כך, מלווה ביתר מתח, כעס והגבלת הילדים. הקושי להתמודד עם הצרכים ההתפתחותיים של מספר רב של ילדים מביא לתסכול ולשחיקה, וכתוצאה מכך לתחלופה רבה בצוות. גם מחנכת רגישה ככל שתהיה, חמה, ניוחה, בעלת ידע בתחום הגיל הרך, לא תוכל להעניק טיפול רגיש ל-7-8 תינוקות בו-זמנית, או לעשרה פעוטות ואף יותר. חלק ניכר מהבעיות בטיפול בתינוקות ופעוטות, נובע מקשיים אמיתיים, כאלה שתיאוריה או ידע ספציפיים אינם יכולים לגשר. כך, שהגורם החשוב ביותר בניבוי איכות טיפול בתינוקות וטף הוא היחס המספרי של מבוגר-ילד וכמות הילדים בקבוצה (שם).

מחקרים רבים מדגישים את החשיבות הרבה של גודל הקבוצה והיחס המספרי בין ילדים ומבוגרים, והשפעתם על איכות החוויות של הילדים במסגרות החינוכיות. ממצאי המחקרים הינם חד-משמעיים, ומצביעים כי בקבוצות של מעט ילדים, בהם מספר הילדים על כל מחנכת קטן יחסית, איכות האינטראקציה בין המחנכות והילדים טובה יותר, וכך גם התפתחותם הרגשית והחברתית (Hows, Phillips & Whitebook, 1992; NICHD, 1996; NICHD, 1997; Phillips et al., 2001; Sagi et al., 2002).

נמצא שיש קשר חיובי בין עבודה בקבוצה קטנה של ילדים, מספר קטן של ילדים לכל מחנכת-מטפלת ורמות שכר והכשרה גבוהים יותר של המחנכת-מטפלת, לבין יחס חם ורגישות לילדים מצד המחנכת-מטפלת וכן עושר בתוכנית הטיפול והפעילות לילדים (Ghazvini & Mullis, 2002). ככל שהתנאים הם אופטימאליים יותר, המחנכות עוסקות יותר במגע גומלין חברתי ומלמד עם הילדים, מגיבות יותר

⁷ מתוך המסמך 'סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות', משרד התמי"ת, ינואר 2009.

לפניותיהם, מרגיעות, מנחמות, נותנות שבחים ומציגות שאלות (רוזנטל, 1991). מחקר אשר השווה בין משפחתונים, בהם היחס המספרי בין ילדים למחנכת – 1:5 לעומת 1:13 במעונות היום, מצא כי ההבדלים המובהקים ביותר התבטאו באווירה הרגשית ובמגעים של הילדים עם המחנכת. האווירה במשפחתונים הייתה נינוחה יותר, וההתייחסות של המחנכות לילדים הייתה חיובית יותר, בהשוואה למעונות היום (Rosenthal, 1991). מחקרם של פיליפס ואחרים (Phillips et al., 2001) הדגיש כי עבור קבוצת התינוקות, הגורם המשמעותי יותר, למתן טיפול-חינוך איכותי, הוא היחס בין מחנכים לילדים, בעוד שעבור קבוצת הפעוטות זהו גודל הקבוצה.

מחקר אחר (Howes, Phillips & Whitebook, 1992) הבליט את הקשר, בין משתנים מבניים לבין מערכת היחסים שבין הילדים למחנכות, והשפעתה על מערכת היחסים של הילדים עם קבוצת השווים. ילדים אשר שהו במעונות שאיכותם גבוהה (קבוצת ילדים קטנה, יחס נמוך מבוגר: ילד וסיפוק פעילויות תואמות התפתחות), חשו יותר ביטחון רגשי עם המחנכות, וביטאו התנהגויות יותר קומפלטניות עם קבוצת השווים. לעומת זאת, ילדים אשר שהו במעונות שאיכות הטיפול בהם ירודה, ביטאו יותר יחסים נמנעים או אמביוולנטיים עם המחנכות, והיו פחות קומפלטניים ביחסיהם עם בני גילם. חשוב להדגיש כי ילדים אשר פחות קומפלטניים עם בני גילם, הם בסיכון ל"דחייה חברתית", אשר היא אחד המנבאים החזקים לתוצאות שליליות בעתיד, כגון נשירה מביה"ס ועבריינות. יתרה מזאת, תוצאות המחקר מצביעות, כי הוספת ילד אחד בלבד לקבוצה, משנה באופן משמעותי לשלילה את איכות הטיפול הניתן במעון זה. תוצאות דומות נמצאו במחקרם של פייסנר-פיינברג ואחרים (Peisner-Feinberg et al., 1999), אשר הצביע כי אינטראקציות חיוביות בין המחנכת לילדים בגיל הרך, המתאפשרות הודות ליחס נמוך מחנכת: ילדים ולגודל קבוצה קטן, מובילות לרכישת מיומנויות חברתיות, לאינטראקציות חיוביות עם קבוצת השווים ומפחיתות בעיות התנהגות בגיל ביה"ס.

השהות בקבוצה קטנה תורמת להתפתחות קוגניטיבית טובה יותר של הילדים ולהעלאת ביטחונם העצמי ביכולותיהם, בעוד שההימצאות בקבוצה גדולה פוגעת בהישגיהם הקוגניטיביים והלשוניים. ואכן, מחקרים ארוכי טווח הראו, כי השהות בקבוצות קטנות בגיל הרך ויחס נמוך של צוות: ילדים, הובילה להתפתחות קוגניטיבית והישגים גבוהים יותר בבית הספר ולהפחתת התנהגויות אגרסיביות (NICHD & (NICHD, 2002), הצביע על הקשר הישיר שבין משתנים מבניים במסגרת חינוכית (הכשרה של המחנכות, יחס בין המחנכות לילדים וגודל קבוצה) לבין משתנים תהליכיים (כגון אופן התגובתיות של המחנכת לילדים, איכות וכמות האינטראקציות בינה לבין הילדים) לבין התפתחות חברתית, לשונית וקוגניטיבית של הילדים. החוקרים מצאו, כי באופן חד-משמעי, כאשר היחס המספרי בין המחנכות לילדים הינו נמוך, מספר הילדים בכל קבוצה קטן והמחנכות עברו הכשרה מתאימה, כך נצפו יותר אינטראקציות רגישות בינן לבין הילדים, דבר שהוביל להתפתחות כשירות חברתית ויכולות שפתיות וקוגניטיביות גבוהות יותר.

לקבוצה גדולה יותר יש גם השלכות בריאותיות משמעותיות – הסבירות להדבקות במחלות זיהומיות ובנגיפים שונים עולה, הן עבור הילדים הבריאים והן עבור הצוות החינוכי. מסקירת מחקרים שונים (Thrane et al., 2001), שנערכו בשוודיה, דנמרק וארה"ב נמצא, כי עצם כניסתם של הילדים למסגרת חינוכית במהלך השנתיים הראשונות לחייהם, מכפיל את הסיכון לחלות במחלה זיהומית ולצרוך אנטיביוטיקה לצורך טיפול. השימוש באנטיביוטיקה היה נמוך באופן משמעותי בקרב ילדים שלא הלכו לשום מסגרת חינוכית. המחקר שנערך בשוודיה מצא כי הילדים שהולכים למעונות יום הם בעלי סיכון גבוה יותר לחלות במחלות זיהומיות (36%), מאשר הילדים שהולכים למשפחתונים (7%). טומפסון

(Thompson, 1994) מצייין כי אחת הסיבות להידבקות מהירה במחלות זיהומיות במסגרת חינוכית היא היחס הגבוה בין צוות לילדים, המוביל לקושי בשמירת ההיגיינה הדרושה למניעת מחלות והידבקות בהם. במסגרות אלו, הסיכון להידבקות בוירוסיס וזיהומים גדל במיוחד בקבוצת התינוקות והפעוטות, זאת עקב הנטייה שלהם להכניס חפצים וידיים לפה והצורך שלהם במגע ידיים, הנטייה לנזלת וחוסר שליטה בצרכים. מחקר אחר (Cordell et al., 1999) מצא, כי ילדים אשר שהו במעונות יום, נעדרו עקב מחלה מספר פעמים רב יותר באופן משמעותי, מאשר ילדים ששהו במשפחתונים. עוד צוין כי הסיבות העיקריות למחלות של הילדים במעון היו מחלות חום, בעוד שבמשפחתונים החולי היה קשור יותר לדרכי הנשימה, והתבטא בנזלת ושיעול.

עתה נבחן את מספר הילדים בכיתה על פי קבוצות הגיל השונות.

כאמור, במודל המעון של משרד התמ"ת נכללות 4 כיתות כדלקמן:

- כיתת תינוקות גילאי 3-15 חודשים, שבה עד 15 תינוקות.
- כיתת פעוטות גילאי 16-24 חודשים, שבה עד 23 פעוטות.
- כיתת ילדים גילאי 25-36 חודשים, שבה עד 27 ילדים.
- כיתת ילדי גן גילאי 37-48 חודשים, שבה עד 35 ילדים.

במפקד נמצא כי מספר הילדים הממוצע בכיתת התינוקות עומד על 15.4 ילדים, בכיתת הפעוטות 19.6 ילדים, בכיתת הילדים 24.2 ילדים ובכיתת ילדי הגן 26.7 ילדים. משמע, מספר הילדים הממוצע נמוך מהמספר המקסימלי המצויין בתקן, להוציא את כיתת התינוקות בה מספר הילדים גדול במעט מהנדרש בתקן.

במחקרים נמצא כי הקושי בעבודה בקבוצה גדולה בולט במיוחד בכיתת התינוקות, בה עבודה עם קבוצה גדולה, יוצרת מצבי דחק מרובים עבור המחנכות, כגון ריבוי בכי וקושי להיענות בו-זמנית למספר רב של ילדים, חשש לביטחונם של הילדים כשאין מספיק "עיניים" להשגיח עליהם, קושי לספק לכולם טיפול שגרתי רגיש – החתלה, האכלה, השכבה לשינה, ועוד (רוזנטל, גת וצור, 2008). מחקרים הראו, כי בקבוצה קטנה, התינוקות חווים פחות רגעי מצוקה ולחץ, והמחנכות מגיבות ביתר רגישות לצורכיהם (DAE, 1998). במחקר שנעשה בחיפה, נערכו תצפיות על 56 מעונות יום. קבוצת התינוקות במעונות כללה בין 17-27 תינוקות (17 תינוקות בממוצע בקבוצה). מממצאי המחקר מצטיירת תמונה עגומה, בה הפך הרגשי של צורכי התינוקות אינו מקבל התייחסות הולמת, כגון היעדר ביטויים של יחס רגשי חיובי מצדן של המחנכות כלפי הילדים, ובמיוחד ברגעי מצוקה (כגון בכי בעת ההשכבה לשינה), מפגינות המחנכות התנהגות שלילית (זמן השכבה קצר מאוד של כ-30 שניות לילד), קוצר רוח ונזיפות (Koren-Karie et al., 1998).

מחקר רחב מימדים (Sagi et al., 2002) שנערך בחיפה מצא, כי רק 54% מהתינוקות אשר שהו במעונות יום בחיפה, בהם היחס בין מספר המחנכות לילדים היה גבוה, הראו התקשרות בטוחה לאמהותיהם. זאת, לעומת 70% מהתינוקות במסגרות טיפול אחרות (משפחות, טיפול אימהי, קרובי משפחה או מטפלת אישית בתשלום). מחקר זה הדגיש כי יחס נמוך בין מחנכות לתינוקות הוא בין המנבאים הבולטים להתקשרות בטוחה. תוצאות דומות נמצאו במחקר בולט אחר (NICHD, 1997), אשר הדגיש כי שילוב בין איכות טיפול ירודה במעונות יום, הנגרמת בעיקר עקב יחס גבוה של מחנכות לתינוקות ושהות בקבוצה

גדולה, יחד עם טיפול אימהי ירוד בבית, המאופייין בחוסר רגישות ויציבות, מהווים את ה"סיכון הכפול" להתפתחות יחסי התקשרות לא בטוחים אצל התינוקות.

להלן יוצג גודל הכיתות במעונות כפי שדווח במפקד. בשל ההבדלים הניכרים שנמצאו בין מספר הילדים במעונות בישובים כפריים לבין מספר הילדים במעונות בישובים עירוניים, כפי שפורט בסעיף 1 לעיל, הטבלה הבאה תתייחס בנפרד לישובים עירוניים ולישובים כפריים.

מספר הילדים הממוצע בכיתה לפי גיל הילדים וסוג אזור מגורים

ישובים כפריים	ישובים עירוניים	סה"כ	
11.3	17.7	15.4	כיתת תינוקות
13.6	22.3	19.6	כיתת פעוטות
16.8	27.6	24.2	כיתת ילדים
17.8	28.5	26.7	כיתת ילדי גן

כפי שעולה מהטבלה, כיתות גדולות, העלולות לפגוע משמעותית באיכות החינוך-טיפול, מרוכזות באזורים עירוניים, לפיכך הניתוח בהמשך יתייחס רק לאזורים עירוניים.

- **מספר ילדים בכיתה לפי קבוצות אוכלוסייה בישובים עירוניים** – מספר הילדים הממוצע בכיתה הגדול ביותר נמצא לרוב במעונות יהודיים לא חרדיים: 18.3 ילדים בכיתת תינוקות, 22.9 ילדים בכיתת פעוטות, 28.0 ילדים בכיתת ילדים⁸ ו- 29.2 ילדים בכיתת ילדי גן. החרیגה הבולטת ביותר מתקן התמ"ת היא בכיתת התינוקות.
- **מספר ילדים בכיתה לפי אשכולות סוציו-אקונומיים בישובים עירוניים** – מספר הילדים הממוצע בכיתה הגדול ביותר נמצא לרוב במעונות הממוקמים בישובים השייכים לאשכולות 8-10: 19.2 ילדים בכיתת תינוקות, 24.7 ילדים בכיתת פעוטות, 30.6 ילדים בכיתת ילדים ו- 29.9 ילדים בכיתת ילדי גן⁹.
- **מספר ילדים בכיתה לפי מחוזות מנהליים בישובים עירוניים** – מספר הילדים הממוצע בכיתה הגדול ביותר נמצא לרוב במעונות הממוקמים בישובים במחוז תל אביב והמרכז: 18.4 ילדים בכיתת התינוקות, 23.6 ילדים בכיתת הפעוטות, 29.1 ילדים בכיתת הילדים ו- 29.2 ילדים בכיתת ילדי הגן¹⁰.

בלוחות 3.1-3.3 בנספח הלוחות מוצגים נתונים מפורטים.

2.4 מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים

בפרק זה נבחן את מספר הילדים בכיתה על פי קבוצות גיל ובהשוואה לתקינת משרד התמ"ת ולסטנדרטים שנקבעו על ידי ועדת רוזנטל. בטבלה להלן מוצגים התקנים של משרד התמ"ת.

⁸ בכיתת ילדים נמצאו 30.2 ילדים במעונות בהם מתחנכים ילדים יהודיים וילדים ערבים יחדיו.

⁹ בכיתת ילדי גן נמצאו 30.9 ילדים במעונות הנמצאים בישובים השייכים לאשכולות 6-7.

¹⁰ בכיתת ילדי גן נמצאו 30.0 ילדים במעונות במחוז הדרום.

תקינת כ"א ותפוסת ילדים במעונות יום על פי תקנות משרד התמ"ת

יחס מבוגר ילד	מספר ילדים מקסימאלי	גיל	
1: 6	15	6-15 ח'	כיתת תינוקות
1: 9	23	16-24 ח'	כיתת פעוטות
1: 13	27	26-36 ח'	כיתת ילדים
2: 35	35	3-4 שנים	כיתת ילדי גן

מקור: תקני האגף למעונות יום ומשפחתונים, משרד התמ"ת, תפוסה ותקן כ"א לשנה"ל תשס"ט.

<http://www.moital.gov.il/NR/exeres/506044CC-8EE6-4B5E-8BCD-A851A870AC7B.htm>

עבור כל קבוצת גיל נבדק אחוז הכיתות שמספר הילדים בהן קטן ממספר הילדים הנדרש בתקנים הנוכחיים של משרד התמ"ת, אחוז הכיתות שמספר הילדים בהן הינו בטווח התקן (+/- ילד אחד) ואחוז הכיתות שמספר הילדים בהן גדול ממספר הילדים הנדרש בתקן.

בנוסף לכך, קבוצת הכיתות שמספר הילדים בהן קטן ממספר הילדים הנדרש בתקן חולקה לקבוצות משנה בהתאם למצוין ב"מסמך הסטנדרטים"¹¹: אחוז הכיתות שמספר הילדים בהן בהתאם לגודל הקבוצה הרצוי, אחוז הכיתות שמספר הילדים בהן הוא בהתאם לשלב הביניים השני ואחוז הכיתות שמספר הילדים בהן בהתאם לשלב הביניים המידי.

קבוצת הכיתות שמספר הילדים בהן גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקן משרד התמ"ת, חולקה לשתי קבוצות משנה.

בטבלה להלן מוצגת התפלגות הכיתות מול תקני משרד התמ"ת, לפי קבוצת גיל ומספר הילדים בקבוצה.

מספר הילדים בכיתה מול תקני משרד התמ"ת לפי קבוצות גיל

מספר ילדים גדול מהתקן		מספר ילדים בטווח התקן		מספר ילדים קטן מהנדרש בתקן		
מספר הילדים	אחוז הכיתות	מספר הילדים	אחוז הכיתות	מספר הילדים	אחוז הכיתות	
17-38	42.7	15-16	11.8	4-14	45.6	כיתת תינוקות
25-40	31.7	22-24	9.7	4-21	58.7	כיתת פעוטות
29-40	40.3	25-28	12.5	4-24	47.1	כיתת ילדים
36-38	13.2	31-35	36.2	4-30	50.6	כיתת ילדי גן
36.6		14.5		48.9		סה"כ הכיתות – משוקלל

¹¹ הסטנדרטים לגודל הכיתות מופיעים בנספח ג'.

מהמפקד עולים הממצאים הבאים :

- ב- 42.7% מכיתות התינוקות במעונות, מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת.
- ב- 31.7% מכיתות הפעוטות, מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת.
- ב- 40.3% מכיתות הילדים, מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת.
- אחוז כיתות ילדי הגן שמספר הילדים בהן גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת, נמוך באופן ניכר מיתר קבוצות הגיל ועומד על 13.2% מכיתות ילדי הגן. כיוון שמדובר בכיתה גדולה נשמר התקן.
- בכמחצית (48.9%) מסה"כ הכיתות במעונות, מספר הילדים קטן מהנדרש בתקן. ב- 14.5% מהכיתות מספר הילדים נמצא בטווח התקן וב- 36.6% מהכיתות מספר הילדים גדול מהתקן.
- יש לציין כי נמצא שיעור לא מבוטל של כיתות, שגודל הקבוצה בהן נמצא בטווח הרצוי על-פי מסמך הסטנדרטים: 17%-14% משלושת קבוצות הגיל הצעירות ו-23.6% מכיתות ילדי הגן.
- **אחוז הכיתות בהן מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת לפי קבוצות אוכלוסייה** – במגזר הערבי, נמצא באופן בולט אחוז נמוך יותר של כיתות, בהן מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי: 25% מכיתות התינוקות במגזר הערבי בהשוואה לכ- 40% ביתר המגזרים, להוציא מעונות בהם לומדים ילדים יהודים וערבים יחדיו, בהם למעלה ממחצית (53.4%) מהכיתות עם מספר ילדים גדול מהתקן. 16.2% מכיתות הפעוטות בהשוואה לכ- 37%-31% ביתר קבוצות האוכלוסייה. 25.9% מכיתות הילדים, בהשוואה לכ- 40% ביתר קבוצות האוכלוסייה, להוציא מעונות בהם לומדים ילדים יהודים וערבים יחדיו, בהם 60% מהכיתות עם מספר ילדים גדול מהתקן. כל כיתות ילדי הגן במגזר הערבי, שנבדקו במפקד עומדות בתקן, בהשוואה ל- 12%-13% מהכיתות ביתר קבוצות האוכלוסייה אשר חורגות מהתקן, להוציא מעונות בהם לומדים ילדים יהודים וערבים יחדיו, בהם כרבע מכיתות הגן (26.7%) עם מספר ילדים גדול מהתקן.
- **אחוז הכיתות בהן מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת לפי אשכולות סוציו-אקונומיים** – ניכרת מגמה כללית, שבמעונות הנמצאים בישובים השייכים לאשכולות סוציו-אקונומיים גבוהים יותר, ישנו שיעור גבוה יותר של כיתות שמספר הילדים בהם גבוה מהנדרש בתקן משרד התמ"ת: 61.2% מכיתות התינוקות במעונות בישובים השייכים לאשכולות 8-10 מספר הילדים בהן גדול מהמספר המכסימלי, בהשוואה ל- 30.3% מכיתות התינוקות במעונות באשכולות 1-3; 43.4% מכיתות הפעוטות באשכולות 8-10, בהשוואה ל- 28.2% באשכולות 1-3; 60.9% מכיתות הילדים באשכולות 8-10 בהשוואה ל- 34%-36% מהכיתות באשכולות 1-5. בכיתות ילדי הגן בלבד באשכולות 4-5 נמצא השיעור הגבוה ביותר של קבוצות גדולות מהתקן – 17.4% בהשוואה ל- 9.8% באשכולות 6-7 בהם נמצא השיעור הנמוך ביותר.
- **אחוז הכיתות בהן מספר הילדים גדול מהמספר המכסימלי המצוין בתקני משרד התמ"ת לפי מחוזות מנהליים** – ככלל, במעונות הנמצאים במחוז תל אביב והמרכז נמצא שיעור גבוה יותר של מעונות בהם מספר הילדים בקבוצה גדול מהתקן של משרד התמ"ת, ובמעונות הנמצאים במחוז חיפה והצפון נמצא השיעור הנמוך ביותר: 54.3% מכיתות התינוקות במעונות במחוז תל אביב והמרכז מספר הילדים בהן גדול מהמספר המכסימלי, בהשוואה ל- 31.1% מהמעונות במחוז חיפה והצפון; 40.3% מכיתות הפעוטות במחוז תל אביב והמרכז בהשוואה ל- 20.5% במחוז חיפה והצפון; 55.2% מכיתות הילדים במחוז תל אביב והמרכז בהשוואה ל- 23.6% מהכיתות במחוז חיפה והצפון. בכיתות ילדי הגן בלבד

במחוז דרום נמצא השיעור הגבוה ביותר של קבוצות גדולות מהתקן – 35.3% בהשוואה ל- 8.1% במחוז חיפה והצפון בו נמצא השיעור הנמוך ביותר.

בנספח הלוחות מוצגים הנתונים ברמת פירוט גבוהה יותר ולפי הפרוט לקבוצות משנה שצוין לעיל- ראה לוחות 4.1-4.3.

סיכום:

- א. במגזר הערבי נמצאו מעונות עם מספר ילדים קטן יותר, הן בכלל המעון והן בכיתות השונות. נראה שהדבר נעוץ בכך, שמרבית האוכלוסייה הערבית נמצאת בפריפריה, וחלק ניכר ממנה מתגורר ביישובים כפריים. בנוסף, שיעורי ההשתתפות של נשים ערביות בשוק העבודה נמוכים, ולפיכך הן נוטות פחות לשלוח את ילדיהן למסגרות הטיפול-חינוך.
- ב. במעונות ביישובים השייכים לאשכולות סוציו-אקונומיים גבוהים יותר, קיים מספר גדול יותר של ילדים. ניתן להסביר ממצא זה בכך, שביישובים אלה בחלק גדול יותר ממשקי הבית שני ההורים עובדים, וכן מדובר ביישובים ששיעורי התעסוקה בהם גבוהים יותר. כמו כן, מרבית משקי הבית ביישובים אלה יכולים לעמוד במימון שכר הלימוד. בנוסף לכך, האוכלוסייה ביישובים אלה נוטה פחות להיעזר בהסדרים עם קרובי משפחה.
- ג. נמצאה צפיפות גבוהה יותר במעונות ביישובים הנמצאים במחוז תל-אביב והמרכז. הדבר נובע מצפיפות האוכלוסייה הגבוהה באזורים אלה, וכן משיעורי התעסוקה הגבוהים במרכז הארץ.

פרק 3 – שיטת המפקד

אוכלוסיית המפקד

המפקד כלל את כל המעונות המוכרים על ידי משרד התמי"ת על פי רשימת המעונות של האגף למעונות יום ומשפחתונים (שנת 2006).

איסוף הנתונים

1. כלי המחקר – שאלון

- (א) השאלון נבנה בעזרת צוות היגוי שכלל נציגים של משרד התמי"ת ונציגים מהאקדמיה.
(ב) השאלון היה שאלון מובנה שמירב השאלות בו הן שאלות סגורות.
(ג) השאלון כלל שאלות בנושאים הבאים: פרטים כללים על המעון, מספר הילדים במעון וסוגי אוכלוסיות, פרטים על כיתות המעון, פרטים על מנהלת המעון, פרטים על צוות המעון, ושירותים נלווים הניתנים במעון מעבר לדרישות משרד התמי"ת.

2. פריטסט

נערך פריטסט שכלל 50 ראיונות. בפריטסט נמצא כי השאלון מתאים.

3. ראיונות

במפקד רואיינו מנהלות המעונות. למעון נשלח טופס השאלון, ומנהלת המעון התבקשה למלא את השאלון ולשלחו בפקס או להתכונן לראיון טלפוני. חלק מהמנהלות בחרו למלא את השאלון ולהחזירו ממולא, פרטים חסרים הושלמו בראיון טלפוני. האחרות רואיינו באופן מלא בראיון טלפוני.

4. הראיונות התבצעו ברובם המכריע בשנים 2006-2007.

5. בקובץ המעונות המוכרים שהועבר מהאגף למעונות יום ומשפחתונים במשרד התמי"ת היו 1489 מעונות¹². התקבלו תשובות מ-1240 מעונות.

עיבוד הנתונים והצגת הנתונים

1. הנתונים שנאספו עברו תהליכי בקרה – הן בקרה איכותית והן בקרות לוגיות.
2. הנתונים מוצגים כאחוזים מתוך המשיבים, למעט מקרים בהם אחוז הלא משיבים בכלל המפקד עלה על 5%. במקרים אלה אחוז הלא משיבים מוצג בטבלה. בפרק זה, בכל המשתנים המוצגים, אחוז הלא משיבים היה נמוך מ-5%.

הגדרות וסיווגים

א. הגדרות וסיווגים של משתנים סוציו-אקונומיים וישובים הנם לפי המקובל בסקרי כוח אדם של הלמ"ס.

ב. הגדרות למשתנים מיוחדים:

מעון יום מוכר לגיל הרך – מסגרת חינוכית-טיפולית לשהיית ילדים עד גיל 4. המסגרת פועלת על פי תקנים והנחיות של משרד התמי"ת ומקבלת מהמשרד 'סמל מעון'. משרד התמי"ת מסבסד את שכר הלימוד למשפחות הזכאיות על פי מבחני תעסוקה והכנסה. מעון יום מוכר נבדל ממעון יום פרטי אשר אינו נתון להתערבות ממשלתית.

¹² במסגרת המפקד, היה ניסיון לפנות לכל המעונות, אולם לא כל המעונות אותרו. יש לציין כי לגבי חלק מהמעונות שנכללו בקובץ הסתבר כי הם רק סמלים מנהליים, השייכים למעון פיזי שהופיע בסמל מעון אחר.

מחוזות מנהליים – האגף למעונות יום ומשפחתונים פועל בעזרת 4 מחוזות: חיפה והצפון, ת"א והמרכז, ירושלים וב"ש והנגב. כל ישוב סווג על-פי שיוכו למחוז המנהלי של האגף למעונות יום ומשפחתונים במשרד התמ"ת.

אשכולות סוציו-אקונומיים – הרמה הסוציו-אקונומית של כל ישוב בישראל נבדקת על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על פי ההיבטים המרכזיים הבאים: המקורות הכספיים של התושבים, תחום הדיור – צפיפות, איכות וכו', ציוד הדירה – כגון מזגן, מחשב אישי וכו'. רמת מינוע הן כמותית והן איכותית, חינוך והשכלה, מאפייני תעסוקה ואבטלה, מצוקות חברתיות-כלכליות מסוגים שונים ומאפיינים דמוגרפים. כל ישוב משויך לאשכול סוציו-אקונומי. הוגדרו 10 אשכולות, כאשר בתפיסה אינטואיטיבית, אשכול 1 כולל ישובים עניים, ואשכול 10 כולל ישובים עשירים.

חלוקת כיתות המעון לפי קבוצות גיל

סקר מעונות מכיל נתונים על 1,240 מעונות, ובכל מעון קיימים נתונים עבור כל אחת מהכיתות במעון. חלוקת גילאים בסיסית ומפורטת של כלל הכיתות שדווח עליהן במפקד מוצגת בלוח 1. כיתה הוגדרה, כאשר לפחות 70% מהילדים בכיתה, השתייכו לקבוצת הגיל המוגדרת בתקנים של משרד התמ"ת וכדלקמן:

- כיתת תינוקות¹³ – 70% או יותר מהילדים בגילאי 0-12 חודשים.
- כיתת פעוטות – 70% או יותר מהילדים בגילאי 12-24 חודשים.
- כיתת ילדים – 70% או יותר מהילדים בגילאי 24-36 חודשים.
- כיתת ילדי גן – 70% או יותר מהילדים בגילאי 36+ חודשים.

לוח 1: התפלגות כיתות המעון לפי קבוצות גילאים מורחב

התפלגות	N	
24.1	847	כיתת תינוקות
29.6	1,042	כיתת פעוטות
25.1	885	כיתת ילדים
5.0	175	כיתת ילדי גן
7.0	26	0-24 חודשים
5.5	195	12-36 חודשים
2.9	102	+24 חודשים
6.6	231	0-18 חודש
5.0	16	רב גילאי
100.0	3,519	סה"כ
	136	ערכים חסרים
	3,655	סה"כ כולל ערכים חסרים

¹³ על-פי התקנים של משרד התמ"ת בכיתת תינוקות ילדים בגילאי 0-15 חודשים, אך מתוך נתוני הקובץ לא ניתן לקבל קבוצת גיל זו. כיתת תינוקות הוגדרה בכיתה שבה 70% או יותר מהילדים בגילאי 0-12 חודשים, תחת ההנחה ששאר הילדים בגילאי 12-15 חודשים.

בשל ריבוי קבוצות גיל ומיעוט תצפיות, בוצע חיבור של חלק מקבוצות הגיל. גילאי 0-18 חודשים הוספו לקבוצת התינוקות¹⁴; גילאי 24 חודשים ומעלה נוספו לכיתת הילדים. זאת בעקבות הנחייה של משרד התמי"ת, לפיה במעונות של גילאי 24 חודשים ומעלה, תינתן קדימות בקבלת ילדים בני 24-36 חודשים, על-פני ילדים גדולים יותר. הוחלט לשייך את קבוצות הגילאים: 0-24 ח', 12-36 ח' לקבוצת הכיתות הרב גילאיות.

בנוסף לכך, הוחלט כי בעת עיבוד הנתונים יכללו כיתות, שמספר הילדים בהן הוא לפחות 4 ילדים ולכל היותר 40 ילדים. כיתות אשר דווח לגביהן כי מספר ילדים בכיתה נמוך מ-4 או גדול מ-40 הושמטו. בנספח ב' מופיעה רשימת המעונות שהושמטו.

בלוח 2 להלן מוצגת החלוקה לכיתות המתוקנת.

לוח 2: התפלגות כיתות המעון לפי קבוצות גילאים מקובצות

התפלגות	N	
30.0	1,050	כיתת תינוקות
29.8	1,040	כיתת פעוטות
28.1	983	כיתת ילדים
5.0	174	כיתת ילדי גן
7.1	248	כיתות רב גילאיות
100.0	3,495	סה"כ
	160	ערכים חסרים
	3,655	סה"כ כולל ערכים חסרים

הערה: התחשיב המופיע הוא לאחר שהושמטו הכיתות שיש בהן פחות מ-4 ילדים או יותר מ-40 ילדים.

נתונים שעובדו אך הוחלט לא לפרסמם

- מספר מטפלות לכיתה (קבועות/ רוטציה/ ממלאות מקום)
- יחס צוות/ילדים בכיתה בהשוואה לתקן

להלן פרוט העיבודים והניתוחים שבוצעו:

- בוצעו עיבודים בנוגע למספר המטפלות במעון ובכל כיתה, בהתייחס לתקנים של משרד התמי"ת, וכן התפלגויות וממוצעים של מספר מטפלות בכיתה ביום. כמו כן, נבחנו משתנים אחרים שעוסקים בסוגי מטפלות קבועות, משלימות וכו'. אולם, התקבלו תוצאות לא סבירות, ולכן הוחלט לא לפרסם את הנתונים.
- בנוסף, נבנה משתנה שבדק את היחס בין מספר המטפלות למספר הילדים לבין מידת הקרבה של יחס זה לתקן של משרד התמי"ת. המשתנה קיבל ארבעה ערכים: יחס מטפלות ילדים טוב יותר מהיחס המצוין בתקן (יותר מטפלות על אותו מספר ילדים); יחס מטפלות ילדים זהה למצוין

¹⁴ בשלב ראשון את הקבוצה של 0-18 ח' הוספנו לכיתות רב-גילאיות, אולם מספר הכיתות הרב גילאיות שהתקבל היה גבוה מהמצוי בפועל לפי הערכת אגף מעונות ומשפחתונים במשרד התמי"ת. לפיכך הוספנו לכיתות התינוקות את הכיתות של גילאי 0-18 ח', תחת ההנחה שבקבוצות הגיל 12-18 ח' התפלגות גילאי הילדים אחידה ולכן מחצית ממספר הילדים הם בני 12-15 ח'. מחצית מהילדים בגילאי 12-18 בנוסף למספר הילדים בגילאי 0-12 מהווים 70% או יותר מכלל הילדים בכיתה, הנחנו שבכיתה יש 70% או יותר ילדים בגילאי 0-15 ח' ולכן הכיתה נחשבה לכיתת תינוקות.

בתקן ; 1-2 ילדים יותר בכיתה מאשר היחס התקני של משרד התמ"ת ; כאשר יש שלושה ילדים או יותר בכל כיתה מעל לתקן של משרד התמ"ת.

- לכל קבוצת גיל, היחס חושב על פי התקן המומלץ עבורה. לקבוצה הרב גילאית, היחס חושב על סמך קבוצת הגיל הצעירה ביותר, שהיו בה לפחות 45% מהילדים.

דוגמא לאופן החישוב :

היחס התקני לקבוצת התינוקות, הוא מטפלת אחת לשישה ילדים ולכן, במקרה שיש 2 מטפלות המשתנה חושב כך :

4-6 ילדים יחס טוב מהמצוין בתמ"ת

7-12 ילדים לשתי מטפלות – היחס התקני

13-14 ילדים לשתי מטפלות – חריגה של 1-2 ילדים מהיחס התקני

15+ ילדים על שתי מטפלות – חריגה של שלושה ילדים או יותר מהיחס התקני.

מכיוון שהתקבלו תוצאות בלתי סבירות הוחלט לא לפרסם את הנתונים.

מפתח סימנים בלוחות

- - = מספרים מוחלטים קטנים מ- 3
- ( ) = מספרים מוחלטים בין 3 ל- 10.

נספח א' – לוחות

לוח נ.1.1: מספר ילדים ממוצע במעון לפי אזור מגורים¹⁵ ומגזר, במוחלטים ובאחוזים

מעורב	ערבים	יהודים		סה"כ	סוג אוכלוסיה במעון
		לא חרדים	חרדים		
76	32	995	137	1132	1240
65.7	52.7	58.3	68.7	59.6	60.0
100%	100%	100%	100%	100%	100%
36.8	62.5	55.5	46.7	54.5	53.6
56.6	34.4	35.8	35.0	35.7	37.0
(6.6)	-	8.7	18.3	9.8	9.4
41.4	-	39.1	36.8	39.0	39.1
71.2	52.9	70.5	73.5	71.0	70.3
66.4	(66.0)	75.4	88.6	77.0	76.1
74.1	51.0	64.4	63.9	64.3	64.5
-	-	74.9	74.1	74.7	73.9

¹⁵ הגדרה לאזור מגורים - יישוב כפרי או עירוני על-פי הגדרות הלמ"ס, עירוני- מרכז הארץ: כל היישובים העירוניים במחוז מרכז ובמחוז ת"א, עירוני ירושלים: כל היישובים הנחשבים עירוניים על-פי הגדרת הלמ"ס ומצויים במחוז י-ם ועירוני-פריפריה: כל היישובים העירוניים במחוזות: חיפה, צפון ודרום.

לוח נ.1.2: מספר ילדים ממוצע במעון לפי אשכול סוציו אקונומי

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ*	
172	224	406	391	1193	סה"כ מעונות, במוחלטים
76.1	58.1	57.7	61.4	60.0	מספר ילדים ממוצע במעון
100%	100%	100%	100%	100%	
33.3	56.5	54.9	51.5	53.6	עד 60 ילדים
48.7	34.3	37.5	38.8	37.0	61-100
18.0	9.2	7.6	9.7	9.4	101+
					אזור מגורים
48.1	39.6	38.3	33.2	39.1	כפרי
80.2	72.2	65.2	75.9	70.3	עירוני
					מביניהם:
81.9	74.3	62.6	85.8	76.1	עירוני – מרכז הארץ
58.8	68.6	63.6	67.1	64.5	עירוני – בפריפריה
(87.4)	-	73.2	-	73.9	עירוני – ירושלים

* סה"כ לא כולל אשכול סוציו-אקונומי לא ידוע.

לוח נ.1.3: מספר ילדים ממוצע במעון לפי מחוז מנהלי

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ*	מחוז מנהלי
150	359	539	103	1151	סה"כ מעונות, במוחלטים
52.7	62.7	72.4	48.6	60.0	מספר ילדים ממוצע במעון
100%	100%	100%	100%	100%	
63.4	47.3	38.2	68.3	53.6	עד 60 ילדים
31.4	41.5	45.1	28.9	37.0	61-100
5.2	11.2	16.7	2.8	9.4	101+
					אזור מגורים
34.0	40.2	48.1	35.5	39.1	כפרי
67.0	74.4	75.8	60.9	70.3	עירוני
					מביניהם:
-	-	76.1	-	76.1	עירוני – מרכז הארץ
69.5	73.4	(61.6)	60.9	64.5	עירוני – בפריפריה
-	75.2	-	-	73.9	עירוני – ירושלים

* סה"כ לא כולל מחוז מנהלי לא ידוע.

לוח נ.2.1: מספר כיתות ממוצע במעון לפי אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה

מערב	ערבים	יהודים			סה"כ	סוג אוכלוסייה במעון
		לא חרדים	חרדים	סה"כ		
76	32	995	137	1132	1240	סה"כ מעונות, במוחלטים
3.0	2.9	2.9	3.3	3.0	3.0	מספר כיתות ממוצע במעון
100%	100%	100%	100%	100%	100%	
(5.3)	-	8.0	7.3	8.1	7.7	1
17.1	28.1	22.0	21.2	21.9	21.8	2
57.9	53.1	52.2	37.2	50.4	50.9	3
17.1	(12.5)	12.5	16.8	13.0	13.2	4
-	-	5.3	17.5	6.8	6.5	5+
אזור מגורים						
2.8	-	2.8	2.4	2.8	2.8	כפרי
3.0	2.9	3.0	3.5	3.0	3.0	עירוני
מביניהם:						
3.0	(2.6)	2.9	4.0	3.1	3.1	עירוני – מרכז הארץ
3.0	3.0	2.9	3.2	3.0	3.0	עירוני – בפרפריה
-	-	3.2	3.3	3.3	3.2	עירוני – ירושלים

לוח נ.2.2: מספר כיתות ממוצע במעון לפי אשכולות סוציו-אקונומיים

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ*	
172	224	406	391	1193	סה"כ מעונות, במוחלטים
3.1	2.8	3.0	3.1	3.0	מספר כיתות ממוצע במעון
100%	100%	100%	100%	100%	
(4.0)	5.8	9.1	(8.7)	7.7	1
17.3	27.5	20.2	16.5	21.8	2
53.3	51.4	50.1	54.4	50.9	3
18.7	11.7	13.9	10.7	13.2	4
(6.7)	3.6	6.7	(9.7)	6.5	5+
אזור מגורים					
3.0	2.7	3.0	2.4	2.8	כפרי
3.1	2.9	3.0	3.5	3.0	עירוני
מביניהם:					
3.1	3.0	2.8	3.8	3.1	עירוני – מרכז הארץ
2.9	2.9	2.9	3.2	3.0	עירוני – בפרפריה
(3.6)	-	3.2	-	3.2	עירוני – ירושלים

*סה"כ לא כולל אשכול סוציו-אקונומי לא ידוע.

לוח 2.3.נ: מספר כיתות ממוצע במעון לפי מחוז מנהלי

מחוז מנהלי	סה"כ*	חיפה והצפון	ת"א והמרכז	ירושלים	ב"ש והנגב
סה"כ מעונות, במוחלטים	1151	103	539	359	150
מספר כיתות ממוצע במעון	3.0	2.8	3.1	3.2	2.8
	100%	100%	100%	100%	100%
1	7.7	9.2	4.4	6.3	9.9
2	21.8	26.3	20.7	15.6	23.3
3	50.9	50.3	48.5	54.5	53.5
4	13.2	8.7	18.5	15.6	9.3
5+	6.5	5.6	7.9	8.0	(4.1)
אזור מגורים					
כפרי	2.8	2.7	3.4	2.9	2.5
עירוני	3.0	2.8	3.1	3.3	3.0
מבניהם:					
עירוני – מרכז הארץ	3.1	-	3.4	-	-
עירוני – בפריפריה	3.0	2.8	3.1	3.4	3.0
עירוני – ירושלים	3.2	-	(3.1)	3.3	-

* סה"כ לא כולל מחוז מנהלי לא ידוע.

לוח 3.1.נ: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי גיל הילדים, אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה

מעורב	ערבים	יהודים			סה"כ	
		לא חרדים	חרדים	סה"כ		
						תינוקות
16.9	12.3	15.4	15.4	15.4	15.4	סה"כ
(10.5)	-	11.3	12.9	11.4	11.3	כפרי
17.9	12.6	18.3	15.8	17.9	17.7	עירוני
						מביניהם:
17.5	-	19.3	16.0	18.7	18.6	עירוני-מרכז
18.0	12.5	17.3	14.9	17.0	16.8	עירוני-פריפריה
-	-	18.2	18.2	18.2	18.2	עירוני - ירושלים
						פעוטות
21.4	17.8	19.4	20.4	19.5	19.6	סה"כ
(12.4)	-	13.6	14.9	13.7	13.6	כפרי
23.3	18.1	22.9	21.0	22.5	22.3	עירוני
						מביניהם:
22.0	(18.3)	24.4	21.8	23.9	23.7	עירוני-מרכז
24.1	18.2	21.7	19.9	21.3	21.3	עירוני-פריפריה
-	-	22.0	21.9	21.9	21.9	עירוני - ירושלים
						ילדים
27.4	21.7	23.9	25.1	24.0	24.2	סה"כ
18.2	-	16.8	16.1	16.8	16.8	כפרי
30.2	22.2	28.0	26.0	27.7	27.6	עירוני
						מביניהם:
28.6	(25.8)	29.8	26.7	29.3	29.2	עירוני-מרכז
31.0	21.8	26.2	25.2	26.0	26.2	עירוני-פריפריה
-	-	27.0	26.5	26.9	26.8	עירוני - ירושלים
						ילדי גן
26.3	-	27.0	24.7	26.7	26.7	סה"כ
-	-	17.5	19.3	17.7	17.8	כפרי
26.8	-	29.2	25.5	28.6	28.5	עירוני
						מביניהם:
(20.1)	-	30.5	27.3	30.2	29.3	עירוני-מרכז
(33.0)	-	27.5	25.2	27.1	27.7	עירוני-פריפריה
-	-	28.4	23.3	26.5	27.3	עירוני - ירושלים

המשך - לוח נ.3.1: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי גיל הילדים, אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה

מעורב	ערבים	יהודים			סה"כ	
		לא חרדים	חרדים	סה"כ		
						רב-גילאי
21.9	(23.4)	21.8	23.6	22.0	22.0	סה"כ
(12.3)	-	15.5	22.3	15.9	15.7	כפרי
25.2	(23.4)	25.4	23.8	25.1	25.0	עירוני מביניהם:
(25.8)	-	26.8	25.5	26.6	26.6	עירוני-מרכז
(25.7)	(21.3)	23.4	22.5	23.2	23.3	עירוני-פריפריה
-	-	25.8	23.7	25.4	25.1	עירוני - ירושלים

לוח 3.2.נ: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי אשכולות סוציאקונומים

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ	
					תינוקות
18.2	16.1	14.8	14.3	15.4	סה"כ
13.4	12.0	10.5	11.5	11.3	כפרי
19.2	19.1	16.8	15.7	17.7	עירוני
					מביניהם:
19.8	19.3	16.1	16.3	18.6	עירוני-מרכז
15.7	18.8	16.5	15.0	16.8	עירוני-פריפריה
(18.0)	-	18.2	-	18.2	עירוני - ירושלים
					פעוטות
23.7	19.9	18.8	20.1	19.6	סה"כ
16.2	14.5	12.5	13.9	13.6	כפרי
24.7	23.9	21.1	22.0	22.3	עירוני
					מביניהם:
25.0	23.6	21.2	22.7	23.7	עירוני-מרכז
(18.3)	24.4	20.8	21.2	21.3	עירוני-פריפריה
(25.5)	-	21.8	-	21.9	עירוני - ירושלים
					ילדים
29.2	25.1	22.9	24.9	24.2	סה"כ
20.2	18.2	15.2	18.5	16.8	כפרי
30.6	29.5	26.0	26.8	27.6	עירוני
					מביניהם:
31.2	29.8	26.0	27.5	29.2	עירוני-מרכז
(23.3)	28.8	25.8	26.5	26.2	עירוני-פריפריה
(32.0)	-	26.7	-	26.8	עירוני - ירושלים
					ילדי גן
29.9	28.7	25.3	(22.5)	26.7	סה"כ
-	(18.1)	19.0	-	17.8	כפרי
29.9	30.9	26.6	(24.9)	28.5	עירוני
					מביניהם:
29.7	30.1	(23.0)	(27.8)	29.3	עירוני-מרכז
-	32.3	26.7	-	27.7	עירוני-פריפריה
-	-	27.9	-	27.3	עירוני - ירושלים

המשך - לוח נ.3.2: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי אשכולות סוציאקונומיים

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ	
					רב-גילאי
25.9	21.4	21.6	21.0	22.0	סה"כ
(16.7)	15.6	14.6	(16.5)	15.7	כפרי
26.7	25.7	24.4	22.5	25.0	עירוני
					מבניהם:
26.9	26.2	28.4	(22.8)	26.6	עירוני-מרכז
(25.0)	24.8	22.9	(22.4)	23.3	עירוני-פריפריה
-	-	25.1	-	25.1	עירוני - ירושלים

לוח 3.3.נ: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי מחוז מנהלי

דרום	ירושלים	תל אביב והמרכז	חיפה והצפון	סה"כ	
					תינוקות
13.9	15.3	17.0	14.3	15.4	סה"כ
11.5	11.2	11.0	10.8	11.3	כפרי
16.6	17.2	18.4	17.3	17.7	עירוני
					מביניהם:
-	-	18.7	-	18.6	עירוני-מרכז
16.7	15.8	13.6	17.3	16.8	עירוני-פריפריה
-	18.3	18.0	-	18.2	עירוני - ירושלים
					פעוטות
18.6	19.6	21.8	17.3	19.6	סה"כ
13.7	13.6	13.3	12.5	13.6	כפרי
22.0	21.5	23.6	21.6	22.3	עירוני
					מביניהם:
-	-	23.7	-	23.7	עירוני-מרכז
22.1	20.9	(17.8)	21.6	21.3	עירוני-פריפריה
-	21.9	-	-	21.9	עירוני - ירושלים
					ילדים
23.7	23.5	27.4	20.5	24.2	סה"כ
16.5	16.5	18.0	15.4	16.8	כפרי
28.3	26.4	29.1	25.8	27.6	עירוני
					מביניהם:
-	-	29.2	-	29.2	עירוני-מרכז
28.3	26.0	(25.5)	25.8	26.2	עירוני-פריפריה
-	26.7	-	-	26.8	עירוני - ירושלים
					ילדי גן
29.7	24.5	28.0	24.9	26.7	סה"כ
-	(14.0)	(14.7)	19.3	17.8	כפרי
30.0	26.3	29.2	28.3	28.5	עירוני
					מביניהם:
-	-	29.3	-	29.3	עירוני-מרכז
30.0	25.6	-	28.3	27.7	עירוני-פריפריה
-	27.3	-	-	27.3	עירוני - ירושלים

המשך - לוח נ.3.3: מספר ילדים ממוצע בכיתה לפי מחוז מנהלי

דרום	ירושלים	תל אביב והמרכז	חיפה והצפון	סה"כ	
					רב-גילאי
20.2	21.5	25.7	18.5	22.0	סה"כ
14.9	17.5	(18.8)	14.1	15.7	כפרי
23.4	24.8	26.5	23.2	25.0	עירוני
					מבניהם:
-	-	26.7	-	26.6	עירוני-מרכז
23.4	23.6	-	23.2	23.3	עירוני-פריפריה
-	25.4	-	-	25.1	עירוני - ירושלים

לוח 4.1.נ: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי מגזרי

אוכלוסייה, במוחלטים ובאחוזים

מספר ילדים בקבוצה	סוג אוכלוסייה במעון	סה"כ	יהודים		ערבים	מעורב
			סה"כ	חרדים לא חרדים		
כיתת תינוקות (1)						
	סה"כ כיתות, במוחלטים	1050	968	127	841	24
	סה"כ כיתות, באחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
4-8	גודל הקבוצה הרצוי	17.0	17.0	17.3	17.0	(33.3)
9-12	שלב ביניים שני	20.5	20.8	15.7	21.5	(16.7)
13-14	שלב ביניים מיידי	8.1	8.2	(6.3)	8.4	-
15-16	גודל קבוצה בתחום התקן כיום	11.8	11.6	18.1	10.6	(16.7)
17-18	קבוצה גדולה מהתקן בשניים	13.9	13.3	11.0	13.7	(12.5)
+19	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר	28.8	29.1	31.5	28.8	(12.5)
כיתת פעוטות (2)						
	סה"כ כיתות, במוחלטים	1040	950	138	812	31
	סה"כ כיתות, באחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
4-10	גודל הקבוצה הרצוי	16.3	16.9	10.9	18.0	(9.7)
11-18	שלב ביניים שני	32.9	32.7	33.3	32.6	51.6
19-21	שלב ביניים מיידי	9.5	9.4	11.6	9.0	-
22-24	גודל קבוצה בתחום התקן כיום	9.7	9.2	9.4	9.1	(16.1)
25-26	קבוצה גדולה מהתקן בשניים	8.3	7.6	(6.5)	7.8	(9.7)
+27	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר	23.4	24.2	28.3	23.5	-
כיתת ילדים (3)						
	סה"כ כיתות, במוחלטים	983	896	120	776	27
	סה"כ כיתות, באחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
4-12	גודל הקבוצה הרצוי	14.2	14.6	11.7	15.1	(18.5)
13-21	שלב ביניים שני	24.7	25.2	21.7	25.8	(37.0)
22-24	שלב ביניים מיידי	8.2	8.1	10.0	7.9	(11.1)
25-28	גודל קבוצה בתחום התקן כיום	12.5	12.6	16.7	12.0	-
29-30	קבוצה גדולה מהתקן בשניים	8.9	8.0	10.0	7.7	-
+31	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר	31.4	31.4	30.0	31.6	(18.5)

המשך - לוח נ.4.1: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי מגזרי

אוכלוסייה, במוחלטים ובאחוזים

מספר ילדים בקבוצה	סוג אוכלוסייה במעון	סה"כ	יהודים		ערבים	מעורב
			סה"כ	חרדים לא חרדים		
	כיתת ילדי גן (4)					
	סה"כ כיתות, במוחלטים	174	158	25	-	15
	סה"כ כיתות, באחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
4-18	גודל הקבוצה הרצוי	23.6	22.8	(24.0)	-	(33.3)
19-24	שלב ביניים שני	11.5	11.4	(16.0)	-	-
25-30	שלב ביניים מייד	15.5	17.1	(20.0)	-	-
31-35	גודל קבוצה בתחום התקן כיום	36.2	36.7	(28.0)	-	(26.7)
36-38	קבוצה גדולה מהתקן	13.2	12.0	(12.0)	-	(26.7)

(1) על פי תקן משרד התמ"ת בכיתת תינוקות 15 ילדים

(2) תקן משרד התמ"ת בעת ביצוע הסקר-בכיתת פעוטות 23 ילדים. התקן כיום הוא 22 ילדים.

(3) על פי תקן משרד התמ"ת בכיתת ילדים 27 ילדים.

(4) על פי תקן משרד התמ"ת בכיתת ילדי גן 35 ילדים.

עידית – הערות צריכות להופיע גם בשני הלוחות הבאים. אם יש בעית עימוד ניתן לכתוב בתחתית

הטבלה ' ראה הערות (1) – (4) בלוח נ.4.1 לעיל.

לוח 4.2.נ: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי אשכולות סוציו-

אקונומיים, במוחלטים ובאחוזים

8-10	6-7	4-5	1-3	סה"כ	מספר ילדים בקבוצה	סוג אוכלוסיה במעון
124	310	451	89	974		כיתת תינוקות (1)
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, במוחלטים
(3.2)	18.7	18.6	18.0	16.6	4-8	סה"כ כיתות, באחוזים
17.7	19.4	20.4	23.6	20.0	9-12	גודל הקבוצה הרצוי
10.5	6.8	7.5	(5.6)	7.5	13-14	שלב ביניים שני
(7.3)	7.7	14.0	22.5	11.9	15-16	שלב ביניים מידי
18.5	13.2	15.1	(9.0)	14.4	17-18	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
42.7	34.2	24.4	21.3	29.6	19+	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
						קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
129	277	463	96	965		כיתת פעוטות (2)
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, במוחלטים
(2.3)	15.5	19.7	(9.4)	15.1	4-10	סה"כ כיתות, באחוזים
24.8	35.4	32.4	32.3	32.2	11-18	גודל הקבוצה הרצוי
12.4	8.3	8.0	17.7	9.6	19-21	שלב ביניים שני
17.1	6.9	10.2	12.5	10.4	22-24	שלב ביניים מידי
9.3	8.7	9.3	(4.2)	8.6	25-26	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
34.1	25.3	20.5	24.0	24.0	+27	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
						קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
115	274	438	90	917		כיתת ילדים (3)
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, במוחלטים
(4.3)	13.1	18.0	(7.8)	13.8	4-12	סה"כ כיתות, באחוזים
12.2	24.5	24.4	26.7	23.1	13-21	גודל הקבוצה הרצוי
(5.2)	5.5	11.2	(8.9)	8.5	22-24	שלב ביניים שני
17.4	8.8	12.3	21.1	12.8	25-28	שלב ביניים מידי
11.3	10.2	8.2	(5.6)	8.9	29-30	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
49.6	38.0	25.8	30.0	32.8	+31	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
						קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
42	41	69	8	160		כיתת ילדי גן (4)
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, במוחלטים
(19.0)	(14.6)	30.4	-	23.1	4-18	סה"כ כיתות, באחוזים
-	(14.6)	(11.6)	-	10.6	19-24	גודל הקבוצה הרצוי
(9.5)	(9.8)	20.3	(37.5)	15.6	25-30	שלב ביניים שני
54.8	51.2	20.3	-	36.9	31-35	שלב ביניים מידי
(14.3)	(9.8)	17.4	0.0	13.8	36-38	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
						קבוצה גדולה מהתקן

ראה הערות (1) – (4) בלוח 4.1 לעיל.

לוח 4.3.נ: מספר ילדים בכיתה בהשוואה לסטנדרטים ולתקנים של משרד התמ"ת לפי מחוזות מנהליים,

במוחלטים ובאחוזים

דרום	ירושלים	תל אביב והמרכז	חיפה והצפון	סה"כ	מספר ילדים בקבוצה	סוג אוכלוסיה במעון
כיתת תינוקות (1)						
142	198	332	344	1016		סה"כ כיתות, במוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, באחוזים
22.5	17.7	12.3	19.5	17.2	4-8	גודל הקבוצה הרצוי
25.4	17.7	16.3	24.7	20.7	9-12	שלב ביניים שני
8.5	7.6	6.9	9.9	8.3	13-14	שלב ביניים מידי
9.9	10.6	10.2	14.8	11.8	15-16	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
13.4	16.7	16.0	10.2	13.8	17-18	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
20.4	29.8	38.3	20.9	28.2	19+	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
כיתת פעוטות (2)						
132	203	350	322	1007		סה"כ כיתות, במוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, באחוזים
16.7	21.2	11.1	18.0	16.1	4-10	גודל הקבוצה הרצוי
34.1	25.1	24.6	46.9	33.1	11-18	שלב ביניים שני
10.6	8.4	12.0	7.8	9.7	19-21	שלב ביניים מידי
11.4	9.9	12.0	6.8	9.8	22-24	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
10.6	9.9	9.4	5.9	8.5	25-26	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
16.7	25.6	30.9	14.6	22.7	+27	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
כיתת ילדים (3)						
125	191	360	271	947		סה"כ כיתות, במוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, באחוזים
20.0	16.8	6.9	19.9	14.4	4-12	גודל הקבוצה הרצוי
20.0	23.6	16.7	38.4	24.7	13-21	שלב ביניים שני
10.4	8.4	7.8	8.1	8.3	22-24	שלב ביניים מידי
11.2	15.7	13.3	10.0	12.6	25-28	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
8.0	7.3	10.8	8.1	9.0	29-30	קבוצה גדולה מהתקן בשניים שלושה ילדים
30.4	28.3	44.4	15.5	31.0	+31	קבוצה גדולה מהתקן בארבעה ילדים או יותר
כיתת ילדי גן (4)						
17	34	85	37	173		סה"כ כיתות, במוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ כיתות, באחוזים
-	35.3	20.0	(27.0)	23.1	4-18	גודל הקבוצה הרצוי
(17.6)	(11.8)	(5.9)	21.6	11.6	19-24	שלב ביניים שני
(17.6)	(14.7)	16.5	(13.5)	15.6	25-30	שלב ביניים מידי
(23.5)	(23.5)	47.1	29.7	36.4	31-35	גודל קבוצה בתחום התקן כיום
(35.3)	(14.7)	(10.6)	(8.1)	13.3	36-38	קבוצה גדולה מהתקן

ראה הערות (1) – (4) בלוח 4.1. לעיל.

נספח ב' - רשימת מעונות שחלק מהכיתות בהם הושמטו בעת עיבוד הנתונים כי דיווחו על פחות מ-4

ילדים בכיתה או על יותר מ- 40 ילדים.

מספר ילדים	סמל מעון	שם מעון
0	2124	הטכניון
0	2204	אמונה קצרין
0	2299	פעוטון שכניה
0	2299	פעוטון שכניה
2	2222	קל חד נס
2	2277	עבדון
2	2328	אביבים
2	2504	פעוטון קיווי
2	6180	בת עין
3	2176	תל חנן אמונה
3	2310	הר חלוץ
3	2487	גנון אנקור
3	2503	גנון אגוז קיבוץ שניר
3	4536	נחליאלי
3	8436	קיבוץ שובל
3	8437	רעים
41	4832	נרקיס
41	4834	ערבה שמשוני
41	4835	רמון נעמ"ת
43	4054	מחנה יהודה
44	2595	יגור
46	4163	ויצ"ו בוגרשוב (ברכובא)
47	2003	אלפסי
55	6602	חמ"ד
60	4830	יבנה
60	8121	אליהו הנביא 7
63	4331	אמונה תפוצות
75	4122	ויצ"ו קדימה

גודל קבוצה והתאמת מספר הילדים למחנכת

לוח מספר 4: גודל כיתה ויחס מספרי של ילדים לכל מחנכת

גיל (חודשים)	כיתה	הסטל היום *	שלב בנייה מיידי		שלב בנייה שני		רצי
			יחס קבוצה מרבי	יחס מחנכת	יחס קבוצה מרבי	יחס מחנכת	
3-15	תוססת	2:15 + רבע משעה	15	1:5	12	1:4	6-8
16-24	קטנת	2:22 + רבע משעה	21	1:7	10	1:6	8-10
25-36	פעוסת	2:27	24	1:8	21	1:7	10-12
37-48	יציבים	2:35	30	1:10	24	1:8	10-16
49-72	טעון רב-הכיוון		21	1:7	10	1:6	10

הערות:

- מתורבים במסגרת חינוכית (כגון שירות כאומי, סטודנטים או מתנדבים אחרים) לא יכללו במצבת כוח האדם במסגרת חינוכית.
- השלב הרצוי יהיה השלב המיידי בכל קבוצות הגיל במעונות שבהם יותר מ-20% מהילדים באים מרקע של מצוקה חברתית. במעון רב-תכליתי /או במסגרות חינוכיות לילדים עם צרכים מיוחדים ממליץ להעסיק בכל כיתה לפחות בת שירות לאומי אחת על פי הנאמר בהערה הסתייחסת למתנדבים במסגרת.

לוח מספר 5: משפחתון

קבוצת גיל	גודל קבוצה מרבי	יחס *	הערות
קבוצה תוססת	3	1:3	
קבוצה קטנת	5	1:5	
קבוצה מעורבת של תוססת ופעוסת	6	1:4	1. אנו ממסים הרצויים בשלב בנייה שני ישמור "המצב" ויהיו 6 ילדים לכל היותר, בהתאם שטוח הפילים וכך הצעיר ביותר לבוגר ביותר) לא יהיה כמות מ-12 חודש 2. כאשר יש ילדים שונים בקבוצה, יש להקפיד שטוח הילדים (כך צעיר ביותר לבוגר ביותר) לא יהיה כמות מ-12 חודש ולא יותר מ-24 חודש

* הערה: כדי לסנע מניעה בשכר מנהלת המשפחתון יתאם בעתיד חישוב העלות ליכד לפי הסטנדרט של גודל הקבוצה הנדרש.

ד. הנתונים למספר "המשפחת" בכל כיתה סטנדרט אם להיחסים במקרים, בני יציאה לשירותים, שימוש בסלפון במסגרת היום וכד'

מתוך סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות, דו"ח וועדה מייעצת בראשותה של פרופי רוזנטל, ינואר 2009 (סטנדרט 3.1).

נספח ד' - נתונים משאלון מפקד מעונות היום המוכרים המשקפים את הסטנדרטים הנדרשים

להלן פרוט הנתונים שנאספו במפקד מעונות היום המוכרים, המשקפים סטנדרטים שנקבעו במסמך 'סטנדרטים להפעלת מסגרות חינוכיות לפעוטות':

מספר הסטנדרט	שאלה בשאלון המפקד
1.1	פרק 1 סביבה פיזית*:
2-1.1.1	האם המעון נבנה על פי הפרוגרמה של משרד התמ"ת?
כנ"ל	האם המעון שימש בעבר כמבנה בעל יעד אחר (דירת מגורים, מבנה ציבורי וכדומה) והותאם לשמש כמעון יום?
2.1	פרק 2 הצוות במסגרת החינוכית*:
	השכלת מנהלת מעון: מספר שנות לימוד/תחום/השכלה אקדמית.
	סיום קורס ניהול מעון יום.
2.2.2, 2.2.1	הדרכה קבוצתית לצוות המעון: תדירות/מספר מפגשים בשנה/נותן ההדרכה.
	ישיבות צוות: תדירות/ מספר מפגשים בשנה.
2.2.3, 2.2.1	השתלמויות: מספר שעות/תדירות
3.1	פרק 3-גודל קבוצה*:
	מספר הכיתות במעון.
3.1.1	כמה ילדים יש בכל כיתה.
3.1.2	מספר מטפלות לכל כיתה.
	מטפלות קבועות/ממלאות מקום.
4.1	פרק 4-עבודה חינוכית-טיפולית*:
4.2.5, 4.2.4	האם הכנת המזון מתבצעת במעון/קייטרינג/אחר?
	פעילויות העשרה קבועות.
4.2.11	פעילויות מיוחדות: טיולים/מסיבות/פעילות עם הורים וכדומה.
4.4.2, 4.4.1	קשר עם הורים: סוגי פעילויות עבור הורים.
	ניהול המסגרת החינוכית:
	ביקור מפקחת חינוכית במעון.
	תדירות ביקורי הפיקוח.
	ביקור של גורם מפקח אחר ותדירותו.
	מסמך הסטנדרטים מתייחס למכלול התכנים- הניהוליים והפדגוגיים המתקיימים בתוך המעון/ המשפחתון. המסמך איננו מתייחס לתכנים העוסקים בניהול ובפיקוח על המעונות. ניהול ופיקוח על המעונות המוכרים נעשה ע"י הארגונים המפעילים ובאחריותם. לכן בפרק זה יסקר המצב הקיים ולא תיערך השוואה לסטנדרטים רצויים.

- קליין, פ. ש., וגבעון, ד. (2001). מה שרואים מכאן לא רואים משם. תינוקות ופעוטות במעונות יום בישראל. אבן יהודה: רכס.
- רוזנטל, מ., גת, ל., וצור, ח. (2008). לא נולדים אלימים. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- רוזנטל, מ. (2001). מסגרות חוץ ביתיות לתינוקות ופעוטות. אצל פ.ש. קליין (עורכת), תינוקות, טף, הורים ומטפלים: מחקרים בנושא התפתחות הילד בישראל (עמ' 79-118). אבן יהודה: רכס.
- רוזנטל, מ. (1991). מעונות יום: השפעתם על התפתחות הילד בגיל הרך. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- Campbell, F. A., Pungello, E. P., Miller-Johnson, S., Burchinal, M., Ramey, C. T. (2001). The Development of Cognitive and Academic Abilities: Growth Curves From an Early Childhood Educational Experiment. Developmental Psychology, 37 (2), 231-242.
- Cordell, R. L. (1999). Provider-Reported Illness and Absence Due to Illness Among Children Attending Child-Care Homes and Centers in San Diego, Calif. Arch Pediatr Adolesc Med. ,153, 275-280.
- Ghazvini, A., & Mullis, R. L. (2002). Center-Based Care for Young Children: Examining Predictors of Quality. The Journal of Genetic Psychology, 163 (1), 112-125.
- Howes, C., Phillips, D. A., & Whitebook, M. (1992). Thresholds of Quality: Implications for the Social Development of Children in Center-based Child Care. Child Development, 63, 449-4
- Koren-Karie, N., Egoz, N., Sagi, A., Joels, T/, Gini, M., & Ziv, Y. (1998). The Emotional Climate of Center Care in Israel. Paper presented at the ISSBD, Bern, Switzerland.
- NEA: National Education Association (1998). Promoting Quality in Early Care and Education. Issues for schools. Nea Research Working Paper.
- National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network (1996). Characteristics of infant child care: Factors contributing to positive caregiving. Early Childhood Research Quarterly, 11, 269–306.
- National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network (1997). The effects of infant child care on infant-mother attachment security: Results of the NICHD study. Child Development, 68 (5), 860-879.
- National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network (2002). Child-care structure -> process -> outcome: Direct and indirect effect of quality on young children's development. Psychological Science, 13 (3), 199-206.
- National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Early Child Care Research Network & Duncan, D. J. (2003). Modeling the Impact of Child Care Quality on Children's Preschool Cognitive Development. Child Development, 5, 1454-1475.
- Thompson, S. C. (1994). Review Article Infectious diarrhoea in children: Controlling transmission in the child care setting. Child Health, 30, 210-219.

Thrane, N., Olesen, C., Tølbøll Mortensen, J., Søndergaard, C., Carl Schönheyder, H., and Toft Sørensen, H. (2001). Influence of Day Care Attendance on the Use of Systemic Antibiotics in 0- to 2-Year-Old Children. The American Academy of Pediatrics. Retrieved September, 28, 2010 from the World Wide Web: <http://www.pediatrics.org/cgi/content/full/107/5/e76>.

Pillips, D., Mekos, D., Scarr, S., McCarney, K., and Abbott-Shim, M. (2001). Within and Beyond the Classroom Door: Assessing Quality in Child Care Centers. Early Childhood Research Quarterly, 15 (4), 475–496

Sagi, A., Koren-Karie, N., Gini, M., Ziv, Y., and Joels, T. (2002). Shedding Further Light on the Effects of Various Types and Quality of Early Child Care on Infant-Mother Attachment Relationship: The Haifa Study of Early Child Care. Child Development, 73 (4), 1166-1186.

Peisner-Feinberg, E. S., Burchinal, M., Clifford, R. M., Culkin, M. L., Howes, C., Kagan, S. L., Yazejian, N., Byler, P., Rustici, J., & Zelazo, J. (1999). The children of the Cost, Quality and Outcomes Study go to school: Technical report. University of North Carolina at Chapel Hill. Frank Porter Graham Development Center, Chapel Hill.

Prescott, E., Jones, E. & Kritchevsky, S. (1967) Group Care as a Child Rearing Environment. Final report to Children's Bureau, Pasadena, Calif., Pacific Oaks College.

Rosenthal, M. K. (1991). Behaviors and beliefs of caregivers in family day care: The effects of background and work environment. Early Childhood Research Quarterly, 6 (2), 263-283.